

۱۴۸ ۵۲۷۶

مدیریت بحران در بافت‌های فرسوده راهبردی در توسعه پایدار شهری

علاءرضا لطیفی

دانشیار دانشکده معماری و شهرسازی

فصلنامه علمی

انتشارات آنا فکر

تهران - ۱۳۹۶

موسسه تخصصی زبان و ترجمه

دفتر: تهران، خیابان ولیعصر، پلاک ۱۰۰، طبقه ۱۰

—

www.ketab.ir

شابک	:	978-600-7492-83-3
شماره کتابشناسی ملی	:	۴۶۰۲۷۶۳
عنوان و نام پدیدآور	:	مدیریت بحران در بافت‌های فرسوده راهبردی در ایران / بایدا شهری / غلامرضا لطیفی، فاطمه منجزی.
مشخصات نشر	:	تهران: آثار فکر، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	:	۲۰۸ص.
موضوع	:	نوسازی شهری Urban renewal
موضوع	:	نوسازی شهری -- ایران Urban renewal -- Iran
موضوع	:	مدیریت بحران -- ایران Crisis management -- Iran
رده بندی دیویی	:	۵/۷۱۱
رده بندی کنگره	:	NA۵۳۰۵۳۹۰۱۳۹۵۹۶۱۹/ن
سرشناسه	:	لطیفی، غلامرضا، ۱۳۳۹ -
شناسه افزوده	:	منجزی، فاطمه
وضعیت فهرست نویسی	:	فبا

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تهران، میدان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، خیابان شهید رجایی، حید نظری،
پلاک ۹۹، طبقه دوم تلفن: ۶ و ۶۶۹۶۷۳۵۵ دورنگار: ۸۱۲ ۶۶۴۸

مدیریت بحران در بافت‌های فرسوده راهبردی در توسعه پایدار شهری

تالیف: غلامرضا لطیفی - فاطمه منجری

ناشر: انتشارات آثار فکر

چاپ اول ۱۳۹۶

تیراژ: ۵۰۰ جلد

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۴۹۲-۸۳-۳

قیمت ۱۶۰۰۰ تومان

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است

فهرست مطالب

پیش‌گفتار ۷

بخش اول: مباحث نظری

فصل اول: تعاریف و مفاهیم شهر	۱۳
مقدمه	۱۳
۱-۱- شهر	۱۴
فصل دوم: توسعه و انبساط آن	۲۷
مقدمه	۲۷
۱-۲- تعاریف و مفاهیم توسعه	۲۸
۲-۲- توسعه پایدار	۴۰
فصل سوم: توسعه شهری و توسعه شهری پایدار	۴۵
مقدمه	۴۵
۱-۳- تاریخچه توسعه شهری	۴۶
۲-۳- تعاریف و مفاهیم توسعه شهری	۴۹
۳-۳- نظریه‌های نوین در توسعه شهری	۵۱
۴-۳- توسعه پایدار شهری	۵۴
۵-۳- توسعه شهری در ایران	۶۶

بخش دوم: مباحث کاربردی

فصل چهارم: مدیریت و مدیریت بحران شهری	۷۹
مقدمه	۷۹
۱-۴- مدیریت، مفاهیم و ابعاد	۸۱
۲-۴- سیر تحول مدیریت و نظریه‌های آن	۸۲
۳-۴- بحران و مدیریت بحران شهری	۱۰۲
۴-۴- مدیریت بحران	۱۱۰
۵-۴- مدیریت جامع بحران	۱۱۲
۶-۴- فرایند مدیریت بحران	۱۱۲

۱۱۳	۴-۷ سوانح و انواع آن
۱۱۵	۴-۸ نقش و وظایف هلال احمر در مدیریت بحران ها
۱۳۰	۴-۹ مدلها و گامهای اساسی مدیریت بحران
۱۳۵	۴-۱۰ مدیریت بحران شهری
۱۳۹	۴-۱۱ بازسازی و مدیریت پس از بحران
۱۴۱	فصل پنجم: بافت شهری، بافت فرسوده شهری "نظریه ها، دیدگاه ها، تجارب"
۱۴۱	مقدمه
۱۴۲	۱-۱ بافت ها
۱۷۷	فصل ششم: مدیریت شهری در محله گرایی و نوشهرگرایی
۱۷۷	مقدمه
۱۷۸	۶-۱ محله
۱۷۸	۶-۲ معرفی نوشهرگرایی
۱۷۹	۶-۳ منشور نوشهرگرایی
۱۷۹	۶-۴ اصول پیشنهادی جهت نوشهرگرایی در برنامه ریزی محله های شهری
۱۸۳	۶-۵ فواید نوشهرگرایی
۱۸۴	۶-۶ ابزارهای طراحی محله نوشهرگرا
۱۸۶	۶-۷ مراحل طراحی محله نوشهرگرا
۱۸۹	منابع

پیش‌گفتار

سازمانهای بین‌المللی از جمله سازمان ملل متحد، در اهداف هزاره ۲۰۱۵-۲۰۰۰، و اهداف هزاره توسعه پایدار ۲۰۳۰-۲۰۱۵، و حتی اندیشمندان و پژوهشگران، در نقاط مختلف جهان؛ بر این موضوع تأکید اساسی دارند که توجه به برنامه ریزی در توسعه پایدار شهری یکی از ارکان اصلی توسعه کشورها می‌باشد به این صورت که یک شهر به عنوان مجموعه‌ای بهم پیوسته؛ از عوامل: اقتصادی، فیزیکی، اجتماعی، سیاسی و غیره می‌باشد که با فضا، آن و یا کالبد فیزیکی آن می‌تواند از عوامل فرهنگی، تاریخی، اقتصادی و غیره... تأثیر پذیرفته باشد. اما آنچه که در این جا مورد نظر سازمانهای مختلف " ملی و بین‌المللی" است، این است که شهر بدون توجه به کلیت یک سرزمین و بخش‌های مختلف با آن؛ جز یک مجموعه نامنته‌ای و عقیم، چیزی نمی‌باشد.

با اوج گرفتن نگرانی از عواقب فعالیت‌های انسانی و به دنبال گزارش برانت لند در دهه ۱۹۸۰، پارادایم توسعه پایدار مطرح شد. این رویکرد از ابعاد متفاوت اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست محیطی بسط یافته و امروز در ادبیات برنامه ریزی شهری، از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. در راستای تحقق توسعه پایدار شهری پژوهشگران مختلف به ابعاد و موضوعات مختلفی تأکید نموده‌اند اما؛ ابتدا می‌بایست به این مهم توجه کرد " که در یک شهر تنها یک شهر می‌باشد. در یک شهر تنها جمعیت انسانی زندگی نمی‌کند"، و با این تفکر می‌توان کلید عوامل تأثیرگذار و تأثیرپذیر را به درستی قبول کرد، بررسی کرد، و شناخت پیدا کرده و بتوان آن را تحلیل علمی و منطقی کرد. پس شناخت هر پدیده قبل از هر چیز نیاز به تعریفی جامع و کامل از آن پدیده دارد و واضح است که هر چه این تعریف جامع و کاملتر باشد شناخت آن پدیده آسانتر و دقیق‌تر خواهد بود باید اقرار کرد علی‌رغم پیشرفت علوم و فنون برای بعضی از پدیده‌ها تا کنون تعریف جامع ارائه نگردیده است که توسعه پایدار شهری یکی از این موارد می‌باشد. توسعه پایدار شهری یکی از موضوعات اصلی در علوم انسانی و طبیعی است و با وجود اینکه از این مفهوم استنباط متعددی صورت گرفته است ولی همچنان از عدم شفافیت معنایی و مصداقی برخوردار است.

بالا رفتن عمر شهرها، کالبد شهری را بر جای نهاده است که به عنوان بافت تاریخی شناخته می‌شوند. بافت‌های تاریخی اگر چه دارای ویژگیهای مختلف و متنوع و حتی منحصر به فردی می‌باشند، اما دو ویژگی مشترک در اکثر آنها عبارتند از بردوش کشیدن بار گذشته‌ی تاریخی و فرهنگی یک مجتمع زیستی انسانی و دوم فرسودگی بیش از حد بناها و ناکارآمدی تکنولوژی مورد استفاده می‌باشد. تنهاتعداد محدودی از شهرها به لزوم آماده ساختن خود برای رویایی با گستره وسیعی از بحران‌ها پی برده‌اند، به همین ترتیب، برای مقابله با سلسله گسترده‌ای از بحران‌ها، ساز و کارهای لازم برای شناسایی، پالانم بحران رابه وجود نیاورده‌اند. موضوع بافت‌های فرسوده سالهاست در جهان مورد توجه سازمان‌های دولتی و نیز متخصصینی چون شهرسازان و معماران قرار گرفته است و به صورت‌های متفاوت با آن برخورد می‌شود. حل مشکلات بافت‌های فرسوده، نیازمند برخوردی صحیح و روشی مناسب است. ایجاد تیم مدیریت بحران به منظور ساماندهی بافت‌های فرسوده و همکاری همه جانیبه مدیریت شهری و مردم با آن می‌تواند از مهمترین راهها به منظور ساماندهی بافت‌های فرسوده باشد. بافت‌های فرسوده؛ اصطلاحاً به مناطقی از شهر اطلاق می‌شود که بیش از ۵۰٪ املاک آن سه ویژگی شاخص زیر را داشته باشد:

۱. مساحت قطعات کمتر از یکصد متر مربع باشد؛

۲. ساختمان‌ها، کم دوام یا بی دوام و خست و کار چوبی باشد؛

۳. شبکه معابر کمتر از شش متر عرض داشته باشد. این دلایل می‌تواند شامل موارد فرهنگی، اجتماعی، شهرنشینی، اقتصادی، ارثی و مالکیت مسایعوامل باشد. پس با توجه به مطالب گفته شده می‌توان گفت: که توسعه پایدار شهری و از همه مهمتر کیفیت زندگی شهری یکی از مهمترین حوزه‌های مطالعات و برنامه ریزی در کشورهای مختلف به شمار می‌رود که دارای مؤلفه‌های چندگانه‌ی اجتماعی، محیطی و اقتصادی می‌باشد. توجه به این شاخص در شهرها بدلیل نقش آن به عنوان ابزاری کارآمد در مدیریت و برنامه ریزی شهری و بطور کلی تعیین میزان قابل زیست بودن شهرها فزونی یافته است. در شهرهای کشور، بافت‌های فرسوده از جمله مناطق شهری می‌باشند که آهنگ تحولات کالبدی و رونق اقتصادی- اجتماعی آنها با سایر نقاط شهری مطابقت نداشته و سطح کیفی زندگی در آنها به سبب فرسودگی تنزل چشمگیر می‌یابد.

در نهایت باید گفت که، شهر پدیده‌ای چندبُعدی، پیچیده و پیوسته و برنامه ریزی دقیق و کامل برای تمام عناصر آن امری دشوار است و بر همین اساس، به عنوان مصرف کننده و توزیع کننده اصلی کالاها و خدمات، کانون توجه بحث پایداری شده‌اند. با توجه به این که توسعه پایدار بیش از هر معیاری بر معیارهای کیفی و انسانی تأکید می‌کند، بنابراین به منظور دستیابی به یک وضعیت پایدار واقعی در شهرها، تدوین سیاست‌هایی جهت حصول به شهرهای پایدار ضروری می‌نماید. علی‌رغم اهمیت جنبه‌های اقتصادی توسعه، به نظر می‌رسد که توسعه چیزی بیش از رشد اقتصادی است و گذشته از بهبود سطح مادی زندگی، عدالت اجتماعی و ارزش‌ها و سنت‌های بومی را نیز در بر می‌گیرد. شهر پایدار باید چهارچوب ارزشی و اخلاقی را در خود متبلور کند. یک چنین شهرهای مطلوبی آثار اقدامات، فعالیت‌ها و سیاست‌هایی در زمینه‌های مختلف زندگی خصوصاً زمینه‌های اجتماعی، فرهنگی، اخلاقی می‌باشد. چنین شهرهایی بایستی هم کمیت‌های مادی و هم کیفیت‌های معنوی را در بر بگیرد، متأسفانه برخی از پژوهشگران کمیت‌های مادی و کیفی، یا معنوی در یک مجموعه در نظر نمی‌گیرند و به صورت تک بُعدی به این موضوع تأکید دارند، در شهرهای پایدار، تفکیک و جدایی فضایی بارزی در گروه‌های درآمدی وجود ندارد و کلیه افراد و گروه‌ها به خدمات و تسهیلات اساسی دسترسی آسان و دارای موقعیت‌های برابر می‌باشند. بنابراین مفهوم شهر پایدار مفهومی بسیار ارزشمند است باید به این نکته توجه کرد که پایداری کامل و واقعی هرگز قابل وصول نیست با این حال، نباید هرگز انسان را از تلاش برای رسیدن به سوی پایداری باز دارد. شهری که حتی یک قدم در جهت پایداری بردارد باید مورد تسویت و حمایت قرار گیرد. حرکت به سوی پایداری بهتر از عدم آن است. امروزه متراکم سازی بعنوان ایده شهر پایدار که می‌تواند در کاهش مصرف انرژی و حفظ حیات زیست از اهداف اساسی توسعه پایدار باشد در بین متخصصان عرصه معماری و شهر سازی و... مطرح می‌باشد اما آنچه حائز اهمیت است میزان تحقق فشردگی در شرایط گوناگون است که به یک شهر حاکم می‌باشد که از آن جمله می‌توان به شرایط اقلیمی- محیطی- فرهنگی- اقتصادی و سیاسی حتی مقیاس شهر اشاره نمود. در واقع متراکم سازی، و همچنین نوسازی و بهسازی بعنوان کالبد شهر پایدار فرایند پیوسته اما برای اینکه هر متراکم سازی و نوسازی پایدار باشد باید محدودیت‌ها و آستانه‌ها به طور کامل درک گردند و مورد توجه قرار گیرند. اما در نهایت به این نکته بسیار حائز اهمیت بایستی اشاره نمود

که انسان و تکنولوژی روز به روز در حال پیشرفت می‌باشند اما آنچه همواره ثابت است شرایط محیطی می‌باشد و همگان بایستی تمام توان خود را در حفظ محیط زیست و منافع طبیعی بکار گیرند و از منابع تجدید پذیر انرژی همچون باد و نور خورشید حداکثر استفاده را داشته باشند. آنچه محیط شهرهای ما را تهدید می‌کند قبل از آنکه ناشی از عدم شناخت محیطی ما باشد حاصل فرهنگ و استفاده ناصحیح از محیط می‌باشد و این اصل بخش عمده‌ای از ناپایداری‌ها را در توسعه باعث شده است.

این کتاب از ۲ بخش اصلی، بخش اول مباحث نظری و بخش دوم مباحث کاربردی در ۶ فصل حاوی مطالب آموزشی و پژوهشی تشکیل شده است:

بخش اول کتاب مربوط به مباحث نظری است از سه فصل؛ فصل اول شامل مطالب مربوط به تعریف، اهمیت شهر، فصل دوم: توسعه و انواع آن، فصل سوم: توسعه شهری و توسعه شهری پدیدار، تکمیل یافته است و بخش دوم مربوط به مباحث کاربردی از سه فصل: فصل چهارم: «دیریت مدیریت بحران شهری، فصل پنجم: بافت شهری، "بافت فرسوده شهری"، «تعاریف، نظریه‌ها، دیدگاه‌ها و تجارب»، فصل ششم: مدیریت شهری در محله‌گرایی و نوشهرگرایی است.

این کتاب از مفاهیم و تعاریف اندیشمندان و پژوهشگران داخلی و خارجی شکل گرفته است. کتاب خالی از نقص و اشکال نبوده و امید است، در آینده این نواقص و اشکالات رفع شود. کاربرد این کتاب برای رشته‌های شهرسازی، جغرافیای شهری، مهندسی محیط زیست و نیز دیگر رشته‌های مرتبط با مطالعات شهری می‌باشد.

علامه رضا لطیفی

دانشیار، دانشگاه علامه طباطبائی

فاطمه منجری

زمستان ۱۳۹۵